

ანი კვირიკაშვილი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ცირა ჯანჯღავა

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

თბილისი, საქართველო

annkvirikashvili@gmail.com; cirunaja@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2023.08.44>

ებრაიზმები ისრაელში რეპატრირებულ ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში¹

ოცდაექვსსაუკუნოვანი ქართულ-ებრაული ურთიერთობების შესწავლას გარკვეული ტრადიცია აქვს, რასაც ახლავს ორივე ეთნიკური ჯგუფის სამეცნიერო და ეროვნული ინტერესები.

ებრაელების ძირითადი სამეტყველო ენა ქართული გახლდათ, მაგრამ ისინი ენობრივად აშკარად განსხვავდებოდნენ სხვა ქართველთაგან. მათ მეტყველებაში დაჩნდებოდა გეოგრაფიული და სოციალური განსხვავებები, მაგრამ არსებობდა ებრაელთა მეტყველებისათვის დამახასიათებელი საერთო ენობრივი ნიშნებიც, რითაც ისინი გამიჯვნას ახდენდნენ საქართველოს სხვა მოსახლეობისაგან (ლომთაძე, ენოხი 2019). საქართველოში ეთნიკურ ებრაელთა აღსანიშნავად არსებული ტერმინები დაედო საფუძვლად მეტყველების იმ ნაირსახეობის აღნიშვნას, რომლითაც ისინი საუბრობდნენ: ურიული, ყივრული, ისრაელური, ჩვენებურული (შდრ. კ. წერეთელი 1979; აბულაძე, 1999; მამისთვალაშვილი, 1940, ლომთაძე, ენოხი 2019).

ებრაელთა ქართული მეტყველების შესწავლამ XXI საუკუნეში განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა და კვლევები აღნიშნული მიმართულებით ძალიან გაფართოვდა. შრომებმა ცხადყო, რომ საქართველოში ებრაელთა მეტყველება ეფუძნებოდა ქართულის იმ დიალექტს, რომლის გარემოცვაშიც არსებობდა, მაგრამ ამასთანავე „ქმნიდა“ განსხვავებას მისგან სწორედ ქართული ენობრივი საშუალებებით და უხვად სარგებლობდა ებრაულ/არამეული ლექსიკით. ეს იმას ნიშნავს, რომ ქართველი ებრაელები ყველა რეგიონში ლაპარაკობენ იმავე ენაზე, რომელზეც თანატერიტორიული არაებრაელები, მაგრამ ზოგჯერ საუბარში შემოჰქონდათ ებრაულ-არამეული ელემენტები [8].

ებრაელთა ოცდაექვსსაუკუნოვანი თანაცხოვრება საქართველოში მეგობრული და ჰარმონიული იყო, თუმცა მათ არასოდეს დავიწყებიათ თავიანთი ისტორიული სამშობლო, სადაც დაბრუნება საუკუნეების ოცნებად ითვლებოდა.

XX საუკუნეში, 1948 წელს, ისრაელის სახელმწიფოს დაარსების შემდეგ, მიუხედავად საბჭოური, კომუნისტური რეჟიმისა, ებრაელებს გაუჩნდათ დიდი იმედი საუკუნოვანი ნატვრის ასრულებისა. მათ მეტყველებაში გაჩნდა გამოთქმა „იერუსალიმის ალია“ და იმედს გამოთქვამდნენ, რომ ღმერთი მათაც მისცემდა ძალას, რომ შეერთებოდნენ ამ „ალიას“. 1967 წელს 18 ოჯახმა მოახერხა პირველები დაბრუნებულები საცხოვრებლად თავიანთ სამშობლოში, რასაც 70-იან და, მოგვიანებით, 90-იან წლებში მასობრივი „ალია“ მოჰყვა [3].

¹ ნაშრომი შესრულებულია შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით. გრანტის ნომერი FR-21-20266. საფრთხეში მყოფ ენათა დოკუმენტაცია: ებრაელთა ქართული

სამეცნიერო ლიტერატურაში იდენტობა სამართლიანადაა მიჩნეული პიროვნებისა და ჯგუფის შემაკავშირებელ ქსოვილად. იდენტობები ძალიან იშვიათად არსებობენ განცალკევებულად, პირიქით, ყველა ჩვენგანი ფლობს მთელ რიგს იდენტობებისას, ან სხვაგვარად რომ ვთქვათ ერთი მთლიანი იდენტობის მრავალ წახნაგს. სწორედ ამიტომაც, რომ არსებობს ურთიერთკავშირები ენასა და იდენტობას, ეთნიკურობასა და იდენტობას, რელიგიასა და იდენტობას, მოქალაქეობასა და იდენტობას და ა. შ. შორის და ზოგჯერ რამდენიმე მათგანი ერთდროულადაა დაკავშირებული ერთმანეთთან. ურთიერთკავშირები ენასა და იდენტობას შორის, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ებრაული დიასპორების ენობრივი კვლევისას, რადგან შესაძლებლობა გვეძლევა გავავლოთ ზღვარი ენის კომუნიკაციურ და სიმბოლიურ ასპექტებს შორის. ებრაულმა, რომელმაც დაკარგა თავისი კომუნიკაციური ღირებულების დიდი ნაწილი, გარკვეულწილად ინარჩუნებდა სიმბოლიურ ღირებულებას საქართველოში საუკუნეების მანძილზე (ენობი,ლომთაძე 2016). როგორც ედვარტიცი მიუთითებს, მიუხედავად იმისა კომუნიკაციურ და სიმბოლიურ ფუნქციებს შორის არსებობს თუ არა კავშირი, სწორედ სიმბოლიური მუხტი აქცევს მას ინდივიდუალური და ჯგუფური იდენტობის უმნიშვნელოვანეს კომპონენტად [17:4].

ქართველ ებრაელთა მეტყველების კვლევისას ერთ-ერთი კარდინალური პრობლემაა ენის, რელიგიისა და იდენტობის ურთიერთმიმართება. ეთნონაციონალური იდენტობის ორი ყველაზე მნიშვნელოვანი მარკერია ენა და რელიგია. ებრაული არასოდეს ყოფილა მკვდარი ენა. სამშობლოს გარეთაც ის განაგრძობდა არსებობას. როგორც რელიგიური ენა და ამ ფარგლებში ბევრმა იცოდა ებრაული. ებრაულის შემთხვევის განსაკუთრებულობა მდგომარეობს იმაში, რომ რელიგიური ფაქტორი იყო ცენტრალური ორი მხრივ. პირველი: იმ ხანგრძლივი დროის მანძილზე, როცა ენამ შეწყვიტა არსებობა, რელიგიამ მისცა მას თავშესაფარი და მეორე, ებრაული სახელმწიფოს განვითარება გულისხმობდა ენისა და რელიგიის შეწყვილებას და შეწვნას [17:100].

ამდენად, ებრაიზმების გამოყენება ებრაელთა ქართულში შემთხვევითი არ იყო. იგი უშუალო კავშირში გახლდათ მათ იდენტობასთან.

ის, რომ რელიგიამ მისცა ებრაულ ენას თავშესაფარი საქართველოში, კარგად ჩანს იმ ებრაიზმებიდანაც, რომლებსაც აქტიურად იყენებდნენ ებრაელები. საქართველოში ცხოვრებისას ებრაიზმების გამოყენება ებრაელთა წრეში პროპორციული იყო მათი რელიგიურობისა [6].

70-იან წლებში მიგრირებულ ებრაელებთან ებრაიზმების ორი დიდი ჯგუფი შეიძლება გამოვყოთ: პირველი - ძველი ებრაულიდან მომდინარე სიტყვები, რომლებსაც საქართველოში ცხოვრებისას თუ ისრაელში მიგრაციის შემდგომ ებრაულის მცოდნე თუ არმცოდნე ყველა გამოიყენებდა და მეორე - თანამედროვე ებრაულიდან მომდინარე სიტყვები, რომლებიც ისრაელური ებრაულის გავლენით გაჩნდა მათ მეტყველებაში.

ძველი ებრაულის გავლენები

პირველი ჯგუფი, იგივე ძველი ებრაულიდან მომდინარე სიტყვები ორ ქვეჯგუფად შეიძლება დავყოთ:

1. ხშირი მოხმარების (ე.წ. საყოველთაო) ებრაიზმები

რელიგიური ებრაული ლექსიკური ერთეულების შესწავლისას ლომთაძემ მიუთითა, რომ მათ უმეტესობას თეოლოგიური ტერმინოლოგია შეადგენს და საფუძველს ბიბლიური

ტექსტებიდან იღებს [7]. ასეთ სიტყვათა შორის ის ასახელებს: **ადონაი** – ებრ. אֲדֹנָי [‘adonay], თავდაპირველად მხოლოდ ღმერთის მნიშვნელობით იხმარებოდა, შემდეგ სალექსიკონო მნიშვნელობას დაემატა ბატონი, პატრონი; **ბარ** – ებრ. בַּר (არამეიზმი)[bar], ვაჟიშვილი 13 წლიდან. როდესაც ვაჟი გახდება 13 წლის, მას ზეიმით უხდებიან ბარ–მიცვას. ამ დღეს ხდება სინაგოგაში სპეციალური რიტუალის შესრულება, რასაც ქუთაისის ებრაელები **თეფილინის დადებას** უწოდებდნენ.; **დათიმი** – ებრ. תַּיִם [dat] კანონი, წესი, ებრაელთა კანონი. თანამედროვე ებრაულში ნიშნავს – წესთა დამცველ მორწმუნე ებრაელს; **დალებდა** – ებრ. דָּלַח [halax] წასვლა; **თალმუდი** – ებრ. תּוֹמַר [talmūd] მოძღვრება, სწავლება; **თეფილინი** – ებრ. תְּפִילִין [təfilin] ლოცვა, ლოცვათა კრებული; **თორა** – ებრ. תּוֹרָה [tōrā] 1. მოსეს ხუთწიგნეული 2. სწავლება, თეორია. ძველი აღთქმის პირველი ხუთი წიგნი, რომლის ავტორობაც მოსეს მიეწერება; **კინიანი** – ებრ. קִינִיָּא [qinyā] ბიბლიის ებრაულში ამ სიტყვის მნიშვნელობაა საკუთრება, ხელშეკრულება; **მაზალი** – ებრ. מַזָּל [mazal] ბედი, ბედისწერა; **მეზუზა** – ებრ. מִזְזָא [mizzā] ბიბლიის ებრაულში ბოძი, საყრდენი, კარის ბოძი; **მასა/მაცა** – ებრ. מַסָּא [maṣṣā] სპეციალურად გამომცხვარი პური პასექის დღესასწაულისათვის; **რაბინი** – ებრ. רַבִּין [rabīn] უფროსი, მასწავლებელი. ებრაული თემის სულიერი მოძღვარი, აღჭურვილია რელიგიური, სასამართლო და აღმზრდელი ფუნქციებით; **სეფერთორა** – ებრ. סֵפֶר תּוֹרָה [sefer tōrā] მრგვალი გასაშლელი ლოცვის წიგნი, რომელსაც ლოცვების დროს იყენებენ სინაგოგაში; **ქიფური** – ებრ. קִיפּוּר [kīpūr] მიტევება, პატიება. ეს გახლავთ მიტევების დღე, თუ ახლავს სიტყვა ”იომ“; **შალომი** – ებრ. שָׁלוֹם [šālōm] მშვიდობა, გამარჯობა. ქართველი ებრაელები ყოველთვის იყენებენ მას მისალმებისას.; **შაბათი** – ებრ. שַׁבָּת [šabbāt] დასვენება, გაჩერება. ებრაელთა რელიგიური, უქმე დღე. **ხახამი** – ებრ. חָכָם [xāxām] ჭკვიანი, ბრძენი.

ამავე ჯგუფში ერთიანდება ებრაიზმები, რომლებიც შეიძლება სხვადასხვა სემანტიკურ ჯგუფად დავყოთ, თუმცა ყველა მათგანი რელიგიას უკავშირდება პირდაპირ ან ირიბად. ებრაელებმა საქართველოში ბოლომდე შეინარჩუნეს ქორწილის, დაკრძალვისა თუ სხვა მნიშვნელოვანი დღეების აღნიშვნის ტრადიციები. რასაც თავის მხრივ, ებრაული ლექსიკის შენარჩუნებაც მოჰყვა. მაგალითად, **კინიანი** (პირობა, ხელშეკრულება), რომლის დარღვევაც არ შეიძლება; ქორწილამდე დედოფალი მიდის სინაგოგაში და ბანაობს **მიკვეში** (აბანო სინაგოგაში, სადაც წვიმისა და ონკანის წყალია ერთად აუზში). შემდეგ არის **ქეთუბა** – ებრ. קֵתוּבָה [kətibā] საქორწილო ხელშეკრულება, ამ დროს სიმე-დედოფალი დგას **ხუფაში** და ებრაელი სასულიერო პირი, **რაბინი ან ხახამი** კითხულობს ქეთუბას. ქორწილს ჰქვია **ხათუნა**. სიმესა და დედოფალს ჰყავს ხელისმომკიდები. ბიჭის ხელისმომკიდეს ჰქვია **შოშპინი**, **შოშპინი** – ებრ. שׁוֹשְׁבִין [šōšbīn] მეგობარი, ხელისმომკიდე, კომპანიონი. იგი გახლავთ ბიჭის ხელისმომკიდე და ის ხშირად თამადაცაა ქორწილისა, ხოლო გოგონას ხელმომკიდეს ჰქვია **დადიანი**. **დადიანი** – ებრ. דָּדָא [dōd] ბიძა, דָּדָא [dōda] დეიდა, მამიდა ან ბიცოლა. ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში იგი განსხვავებული მნიშვნელობით იხმარება და ნიშნავს ქორწილში დედოფლის ხელისმომკიდეს; ქართველ ებრაელებთან დადასტურებული მნიშვნელობით მას არ იყენებენ ისრაელში (იქ მას ჩვეულებრივ, **შოშპინას** ეძახიან).

ებრაელები განსაკუთრებულ ყურადღებას ანიჭებენ მიცვალებულის გლოვას. მგლოვიარე ოჯახს **აბელი** ჰქვია. **აბელი** – ებრ. אֵבֶל (არამ.) [‘ēvel] გლოვა, ტირილი, დამწუხრება; ჭირისუფალზე ამბობენ, **აბელათ ზის/ჯის**. აბელობის პერიოდში ოჯახის წევრები იატაკზე წვანან და დაბალ სკამებზე სხდებიან. მიცვალებულის მოსახსენიებელ ლოცვას **კადიში** ჰქვია. კადიში არის საჯამათოც და არის კადიში მხოლოდ მგლოვიარეთათვის, რასაც **აბელის კადიში**

ჰქვია, რომლის წაკითხვის დროსაც უნდა შეიკრიბოს ჯამაათი, ანუ ათი კაცი. თუ ათი კაცი არ არის, მაშინ ამ ლოცვას ვერ წაიკითხავენ.

რელიგიასთან არის დაკავშირებული საკვების მიღების წესების დაცვა. ებრაელები საჭმელად ვარგის პროდუქტს **ქაშერს**, ხოლო უვარგისს - **ტარიფას** ეძახიან. მათ აქვთ ხორცის მომზადების სპეციალური წესები. ამ პროცესის აღწერასთანაც ებრაიზმების გამოყენება ჩვეულებრივი მოვლენაა. **ტარიფა** – ებრ. תרפה [tṛēfā] საჭმელად, გამოსაყენებლად აკრძალული. **ქაშერი** – ებრ. קָשָׁר [kāšēr] გამოსადეგი, ვარგისი, წმინდა. გამოსაყენებლად ვარგის ჭურჭელს, საჭმელს ეძახიან ქაშერს. ებრაელები საკლავს (საქონელსა და ფრინველს) **შოხეტს** აკვლევინებენ. **ბასარის (ხორცის) დაქაშვრა** ნიშნავს ხორციდან ძარღვების გამოღებას და დაღობვას წყალში მანამ, სანამ სისხლისგან მთლიანად არ დაიცლება. ქაშერი ხორცი კი უკვე შესაძლებელია გამოიყენონ და დაამზადონ ტრადიციული **ყალია, სირაბაჯი** თუ სხვა კერძი.

ეს ის ლექსიკური ერთეულებია, რომლებიც ძალიან ხშირი გამოყენებისაა დღესაც მიგრირებული ებრაელების ყველა თაობასთან და რომლებიც სათავეს ბიბლიური ებრაულიდან იღებს.

2. ვიწრო რელიგიური ტერმინოლოგია

მეორე ჯგუფს შეადგენს ე.წ. ვიწრო რელიგიური ტერმინოლოგია. საქართველოში ცხოვრებისას ვიწრო რელიგიური ტერმინოლოგიის გამოყენებით მხოლოდ მორწმუნე ებრაელები გამოიყენებდნენ და იგი სხვა ებრაელთათვისაც კი შეიძლებოდა გაუგებარი ყოფილიყო. ლომთაძესა და ენოხს (2016) განვიხილული აქვთ ერთ-ერთი რელიგიური ლექსიკური ერთეული **ფასუკი**: ებრაელები თორას კითხულობენ შაბათობით. თითო კვირეული საკითხავი არის დაყოფილი რვა ნაწილად: შვიდი ძირითადი და ერთი დამატებითი. შვიდივე ნაწილს უწოდებენ ფასუკს. თითოეულ ფასუკს თავისი სახელი ჰქვია. მაგალითად, **ქოენი** არის პირველი ფასუკი. მეორე ფასუკს ჰქვია **ლევი**. მესამე ნაწილი გახლავთ **შლიში**. მეოთხე ფასუკს ჰქვია **რევი**. ქართველ ებრაელებთან გვხვდება მისი ფონეტიკური სახესხვაობა **რეზიცი**. მეხუთე ფასუკი არის **ხამიში**. მეექვსეს ჰქვია **შიში**. მეშვიდეს ორი სახელი აქვს: **შვი**, ქართველ ებრაელთა ვარიანტი **შეზიცი**, რაც მეშვიდეს ნიშნავს. აგრეთვე დასტურდება **მაშლიმიც**, რომლის მნიშვნელობაა დამამთავრებელი, დამაგვირგვინებელი. მერვეს ჰქვია **მაფტირი** - ეს გახლავთ ტექსტი, ნაწილი წინასწარმეტყველთა წიგნებიდან. მომდინარეობს სიტყვისგან **აფტარა**, რაც ებრაულში გამოსათხოვარ სიტყვას ნიშნავს. ჩვეულებრივ ამ ფასუკს ყიდულობს ან ახალგარდაცვლილი მიცვალებულის პატრონი ან ვისაც მიცვალებულის ხსოვნა უნდა აღნიშნოს მისი გარდაცვალების წლისთავთან დაკავშირებით. ასეთ მოხსენიებას **აზქარას** უწოდებენ [6].

არის კიდევ ერთი საინტერსო მომენტი: საქართველოში ზოგჯერ განსხვავებულ ებრაულ ტერმინებს იყენებდნენ. მაგალითად, ისრაელში მიგრირებული ებრაელები ცამეტი წლის ბიჭს უხდიან ბარ მიცვას. საქართველოში ცხოვრებისას, ქუთაისის ებრაელები იყენებდნენ გამოთქმას თეფილინის დადება და არა ბარ მიცვა. პასეკის დღესასწაულს საქართველოში ცხოვრებისას ფესახს ეძახდნენ და ა. შ.

ისრაელში დაბრუნების შემდეგ ისრაელური ებრაულის გავლენით გაჩენილი ებრაიზმები

მეორე დიდი ჯგუფი, როგორც აღვნიშნეთ ისრაელში დაბრუნების შემდეგ ისრაელური ებრაულის გავლენით გაჩენილი ებრაიზმებია. ისრაელური ებრაულის გავლენით გაჩენილი ებრაიზმებიც რამდენიმე ქვეჯგუფად შეიძლება დავყოთ:

1. ებრაიზმები ყოველდღიურ ლექსიკაში

70-იანი წლების მიგრანტებს ისრაელში მრავალ სირთულესთან ერთად ენის შესწავლის პრობლემებიც დახვდათ. კაპიტალისტური წყობა მათგან სხვა უნარებსა და ჩვევებს მოითხოვდა, ვიდრე საბჭოთა საქართველოში იყო. ამიტომ ბევრი მათგანი ოჯახის გამოსაკვებად წვრილ ვაჭრობას შეუდგა და ენის შესწავლა ვერ მოახერხა. მიუხედავად ამისა, სხვა გარემოში მოხვედრამ თავისი შეუქცევადი პროცესების წინაშე დააყენა ქართულენოვანი ებრაელები. ყოველდღიური მოხმარების სიტყვების ხშირი გამოყენების გამო, მათ ქართულ მეტყველებაში რელიგიური ტერმინების გვერდით გაჩნდა ყოველდღიური ლექსიკა, რომელიც ძირითადად არსებითი სახელებია. ამ მხრივ შეგვიძლია გამოვყოთ რამდენიმე შინაარსობრივი კატეგორია:

1. სარეკლამო-კომერციული, მათ შორის საბანკო ტერმინოლოგია, რომლის შესატყვისი თარგმანი საბჭოთა საქართველოში, ქართულ ენაზე არ არსებობდა:

ჰამხაათ ადოარი - ებრ. ראוך תאחמה, საფოსტო ჩეკი. მაგალითად, *განცხადება შეგიძლიათ გამოგზავნოთ ფოსტით ფულის, ჩეკის ან ჰამხაათ ადოარის თანდართვით;*

მაქოლეტი - ებრ. תלמוד, კერძო სასურსათო მაღაზია. მაგალითად, *სამაჯურის შეძენა შეგიძლიათ აფორციმის ქუჩაზე მაქოლეტში;*

ითრონ ბრერა დოლარიტ- ებრ. תירונו הירב יורתי მომგებიანი არჩევანი დოლარში/დოლარის არჩევის უპირატესობა (*გამოყენებულია ბანკ „დისკონტის“ ანაზრის რეკლამაში*);

მაშქანთა - ებრ. מתקנת, იპოთეკური სესხი, მაგალითად, *ჩვენ ჩვეულებრივი ოჯახი გვაქვს, ძველი მანქანა და გრძელვადიანი სესხი მაშქანთა*

შერუთეი ხიტუი - ებრ. ישיבה תורנית, სანიტარულ/სადეზინფექციო მომსახურება. მაგალითად, *შერუთეი ხიტუი დებულობს სრულ პასუხისმგებლობას;*

2. გეოგრაფიულ მდებარეობასთან დაკავშირებული სახელები და მისამართები, რომლებსაც საკმაოდ ხშირად იყენებდნენ ისრაელში მიგრაციის შემდგომ მიუხედავად იმისა, იცოდნენ თუ არა თანამედროვე ებრაული ან ის ფაქტი, რომ აღნიშნული ტერმინები არ იყო საკუთარი სახელები და შესაძლებელი იყო მათი თარგმნა ქართულ ენაზე:

თახანა მერქაზითი - ებრ. תיפקוז הקומ, ცენტრალური სადგური. მაგალითად, *ავტობუსები N83 და N85 თელ-ავივის თახანა მერქაზითიდან;*

მერქაზ თაასია - ებრ. תעשיית תא, სამრეწველო ცენტრი. მაგალითად, *მისამართი: აშდოდი, მერქაზ თაასია, ამალის ქუჩა;*

მერქაზ ბეთი - ებრ. בית תעשיית, მეორე რაიონის ცენტრი. ბეთ ებრაული ანბანის მეორე ასოა და გამოიყენება რიგობითი რიცხვითი სახელის მნიშვნელობითაც, როგორც მეორე. მაგალითად, *მისამართი: აშდოდი, მერქაზ ბეთი მაღაზია 33;*

ქიქარ აცმაუთი - ებრ. תחנת המים, დამოუკიდებლობის მოედანი. მაგალითად, *შლომო ჰამელეხის ქუჩა, ქიქარ აცმაუთთან;*

3. ისრაელური საზოგადოების ყოველდღიურ ყოფასთან, მათთვის საჭირობოროტო/სიონისტურ სულისკვეთებასთან დაკავშირებული ლექსიკა:

მილუიმი - ებრ. מילונים, რეზერვის/სარეზერვო სამსახური ჯარში. მაგალითად, *თუკი მოსწავლის ქმარი იმყოფება სამხედრო სამსახურში, არა მილუიმში;*

ითრონ ლეხაიალ - ებრ. תרומת, უპირატესობა/სარგებელი ჯარისკაცებისათვის. მაგალითად, *პროგრამა ითხონ ლეხაიალ ინდექსზე მიმაგრებით სამი წლის შემდეგ;*

მიშტარობა- ებრ. מִשְׁטָרָא (ებრაულ სიტყვას „მიშტარა“ დართული აქვს ქართულ ენაზე აბსტრაქტული სახელების მაწარმოებელი ობა ბოლოსართი) პოლიციელობა. *გამოყენებულია საბავშვო ლექსში და მიზნად ისახავს ბავშვების თვალში უსაფრთხოების დამცველებისადმი პატივისცემის გაღვივებას;*

კიცონი - ებრ. קִצּוֹן, ექსტრემისტი, ფანატიკოსი, რადიკალი. გამოიყენებოდა ულტრაორთოდოქსული იუდაიზმის მიმდევართა ეპითეტად. მაგალითად, *ჩემნაირი მორწმუნე, ყველა სწამდა, მაგრამ არა კიცონი.*

იორდიმ/იერიდა - ებრ. יִרְדִּימ/יְרִידָה, ისრაელიდან წასული/ისრაელიდან წასვლა. აქვს ალიის საპირისპირო მნიშვნელობა, თუკი ალია (ისრაელში რეპატრიაცია) სიტყვასიტყვით ითარგმნება, როგორც ასვლა ან გაზრდა, იერიდა ითარგმნება როგორც ზემოდან ქვემოთ ჩასვლა ან შემცირება. მაგალითად, *ამერიკიდან ათასობით ისრაელს და იორდიმს საშუალება ექნება მშობლიურ ენაზე ნახოს გადაცემები;*

ნეშირა - ებრ. נֶשִׂיָא, დაცვნა, მიმოფანტვა ან გარიცხვა. ამ ტერმინით მოიხსენიებდნენ ებრაელებს, რომელიც გამოვიდნენ სსრკ-დან, მაგრამ ისრაელში ამოსვლის ნაცვლად, გაემგზავრნენ ამერიკაში ან ევროპის ქვეყნებში. მაგალითად, *ალია თანდათანობით მცირდება, სამაგიეროდ ნეშირა და იერიდა იზრდება*

ბასარ-ბსარი - ებრ. בָּסָר [bāsār], სალექსიკონო მნიშვნელობა და ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში დადასტურებული მნიშვნელობა, ხორცი - ზუსტად ემთხვევა ერთმანეთს. *ასევე აღსანიშნავია, რომ თუკი „ი“ არის არა ქართული ენისათვის დამახასიათებელი სახელობითი ბრუნვის ნიშანი, არამედ ებრაულშიც ი-ზე (იოდზე) ბოლოვდება სიტყვა, ნიშნავს ხორცეულს, რომელსაც ქართველი ებრაელები თარგმნიდნენ როგორც სახორცეს. სახორცე აღნიშნავს ჭურჭელს, რომელსაც ხორცპროდუქტებისათვის იყენებენ ან ხორცეულის სუფრას, სადაც არ უნდა იყოს რძის პროდუქცია;*

ხალაბ/ხალაბი - ებრ. חָלָב [xālāv] რძე. ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში ზოგჯერ ყველის მნიშვნელობითაც გამოიყენებენ (ლომთაძე, 2014). *ასევე აღსანიშნავია, რომ თუკი „ი“ არის არა ქართული ენისათვის დამახასიათებელი სახელობითი ბრუნვის ნიშანი, არამედ ებრაულშიც ი-ზე (იოდზე) ბოლოვდება სიტყვა, ნიშნავს რძის პროდუქტს, იგივე საყველეს, ანუ ჭურჭელს რომელსაც რძის პროდუქტებისათვის იყენებენ ან რძის პროდუქტების სუფრას, სადაც არ უნდა იყოს ხორციანი კერძები;*

4. ნაწილაკები, ყოველდღიური მარტივი დიალოგისას გამოსაყენებელი სიტყვები და მილოცვები, რომლითაც, სავარაუდოდ, უწევდათ არაქართულენოვან მეზობლებთან და თანამოქალაქეებთან კომუნიკაცია.

ქენ - ებრ. קֵן, დიახ. მაგალითად, *ქენ, დიახ, დიახ. აი იქ რაც კეთდება, მემგონი აქაც კეთდება;*

ლო - ებრ. לֹ, არა. მაგალითად, *ჩემი სტაჟი მქონდა, ჩემი ყველაფერი მქონდა და ლო ცარიხ ოდ, გამოვედი პენსიაში;*

შალომ - ებრ. שָׁלוֹם, გამარჯობა, მშვიდობა. მაგალითად, *ისე, შალომ ხანდახან ვისაც ძალიან ახლოს მივეჩვიე, ვეტყვი, სხვა არაფერი მეზობლობა აქ არ არის.*

მაზალ ტოვ - ებრ. מַזָּל טוֹב, გილოცავ;

ბესედერ - ებრ. בְּסֵדֶר [bəseder], სალექსიკონო მნიშვნელობა და ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში დადასტურებული მნიშვნელობა - დასტური ემთხვევა ერთმანეთს.

სიტყვასიტყვით ითარგმნება, როგორც წესრიგშია. მაგალითად, *ბესედერ... კიდევ რა გაინტერესებთ?*

2. ებრაული ენის გავლენით ქართულ ენაში დამკვიდრებული გამოთქმებისა და ტერმინოლოგიის ცვლილება

ვინც ენა შეისწავლა, მათ მეტყველებაში პროცესები კიდევ უფრო შორს წავიდა და ებრაულის გავლენით ზოგიერთი ქართული გამოთქმა შეიცვალა. მაგალითად:

ჩემს იღბალზე - ებრ. *יְשׁ לַחַיִּים*, ჯუდეოჯორჯიანში გაჩნდა გამოთქმა „ჩემს იღბალზე“. საქართველოში ცხოვრების პერიოდში ისინი იყენებდნენ ქართულში გავრცელებულ ფრაზას „ჩემს ბედზე“. ებრაულში ბედი და იღბალი ერთი და იმავე სიტყვით გამოიხატება „მაზალ“ (*מַזַּל*) და სავარაუდოდ, სწორედ აქედან მომდინარეობს აღნიშნული ცვლილება.

კიბეების ჯიხური - ებრ. *תִּבְעָהּ רַחֵם*, რომელსაც ქართულად შეესაბამება სადაბაზო, ებრაულად კი „ხადარ მადრეგოთ“, რომელიც სიტყვასიტყვით ითარგმნება როგორც კიბის ოთახი. მაგალითად, *კიბეების ჯიხურიც თქვენს ბინას ეკუთვნის*.

დავიცვათ სილამაზე - ებრ. *וַיִּיָּחַז*, იგულისხმება სილამაზის შენარჩუნება, ებრაულში დაცვასა და შენარჩუნებას ერთი და იგივე ზმნა „ლიშმორ“ (*לִישַׁמַּר*) გამოიხატავს;

სიზმრები გაიჩინო - იგულისხმება, რომ საჭიროა ოცნებები, ებრაულ ენაში სიზმარი და ოცნება ერთი და იმავე სიტყვით „ხალომ“ (*חַלֹּם*) გამოიხატება; მაგალითად, *შენ ჩემი სიზმრებისთვის კი არ უნდა იზრუნო, შენი სიზმრები უნდა გააჩინო*;

მოყვანა - ებრ. *מִבְּנֵי*, მოტანა და მოყვანა ებრაულში ერთი და იმავე ზმნით გამოიხატება და ქართული ენისაგან განსხვავებით, პირდაპირი ობიექტის (სულიერი თუ უსულლო) მიხედვით არ განარჩევს. მაგალითად, *აქ მოგყავს 1979 წლის ავეჯის მოდელების ნაწილი*.

გახშირდა ებრაული ლინგვისტური მარკერების გამოყენება ქართულ სიტყვებთან. მაგალითად:

აუდიტორიუმი - ებრ. *מִיִּשְׁרָאֵל*, შდრ. ქართ. აუდიტორია. მაგალითად, *ხაიფის ერთ-ერთ დიდ როთშილდის სახელობის აუდიტორიუმში მოვაწყვე ერთი პირველი გასვლითი კონცერტი*.

ამფითეატრონი - ებრ. *מִיִּשְׁרָאֵל*, შდრ. ქართ. ამფითეატრი. მაგალითად, *მე ჩემი ღონისძიებით, ჩემი ინიციატივით დიდ იმპში, საქორწინო...ამფითეატრონიში*

იერუშალაიმი - ებრ. *יְרוּשָׁלַיִם*, შდრ. ქართ. იერუსალიმი. მაგალითად, *ახალციხეს იცით რას ეძახდნენ ებრაელები? პატარა იერუშალაიმი*;

დასკვნა: ამდენად გასული საუკუნის 70-იანი წლების მიგრირებულ ებრაელთა ქართულში დადასტურებული ებრაიზმები ორ ჯგუფად იყოფა: ძველი ებრაულის გავლენები და ახალი ებრაულის გავლენები. ძველი ებრაულის მასაზრდოებელი რელიგიური ტერმინოლოგიაა, რომლის გამოყენება ყოველთვის ახასიათებდათ ებრაელებს. თუმცა ზოგი ტერმინის გამოყენების მხრივ დადასტურდა ცვლილებები. რაც იმას ნიშნავს, რომ საქართველოში ცხოვრებისას იყენებდნენ განსხვავებულ ებრაიზმს (მაგ, თეფილინის დადება, ფესახე), ხოლო ისრაელში რეპატრაციის შემდგომ სხვა ებრაიზმი გამოიყენეს (ბარ მიცვა, პასეკი). მიგრაციის შემდგომი ებრაიზმების წყარო ისრაელური ებრაულია. მიუხედავად იმისა, რომ 70-იან წლებში ბევრმა ებრაელმა არ იცოდა ებრაული, აქტიური საყოფაცხოვრებო რეალიების აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები მაინც ებრაულმა ჩაანაცვლა (მაგალითად, სადგური, სასურსათო მაღაზია და ა. შ), განსაკუთრებით იმ შემთხვევებში, როცა შესაბამისი ტერმინი ქართულში არ არსებობდა (იპოთეკა, ანაბარი და ა.შ.).

ლიტერატურა:

1. აბულაძე ქ., 1999. ებრაული ტერმინები "ებრაელი-ისრაელი-ურია(ებრაელთა გვარ-სახელები), თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიკური ინსტიტუტის შრომები, ტ. 6, თბილისი. გვ. 142-147.
2. ბახტაძე ლ., 2015, ქართულ-ებრაული ბიზნეს ლექსიკონი, ისრაელის სახლი, თბილისი.
3. გულედანი ლ., ლომთაძე თ., 2019. იერუსალიმში/ისრაელში ასვლა, საქართველოს ეროვნული მეცნიერებათა აკადემიის „მომხმე“, 13/3. გვ. 123-130 (ინგლისურ ენაზე)
4. დუმბაძე კ. 1979. ლექსიკური ებრაიზმები ქართულ ქალაქურ ქარგონში, ჯევეანმარდი 2, თბილისი. გვ. 28-37
5. ენოხი რ. 2015– ქართველ ებრაელთა მეტყველების რაობისათვის, იაკობ გოგებაშვილისადმი მიძღვნილი მეორე საერთაშორისო კონფერენციის მასალები, გორი. გვ. 20-24
6. ენოხი რ. ლომთაძე თ., 2016 - ებრაიზმები ქუთაისელ ებრაელთა მეტყველებაში, იაკობ გოგებაშვილისადმი მიძღვნილი გორის მესამე საერთაშორისო კონფერენციის მასალები, 30-33
7. ლომთაძე თ., 2014. ქართულ ებრაული ლექსიკური ურთიერთობისათვის, იკე 42, 135-142
8. ლომთაძე თ. გოგოლაშვილი გ. 2023 ებრაელთა ქართული - ქართველური ენობრივი სივრცისა და „ებრაელთა ენების“ ნაწილი (იბეჭდება).
9. მამისთვალაშვილი მ. 1940. ტერმინები "ებრაელი", "ისრაელი", "ურია", საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, ტ. 1, თბილისი, გვ.145-146.
10. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, 1970. რედაქტორი აკად. გ. მელიქიძევილი, ტ 1, თბილისი, 1970, გვ. 452-453
11. ქართველ ებრაელთა მეტყველება ისრაელში, 2016-2019, შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი, გრანტის N: DI-2016-32 (პროექტის ფარგლებში ჩაწერილი ინტერვიუები, <http://gjsi.com.ge/>)
12. ქართლის ცხოვრება 1955. - ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, I, თბილისი, გვ. 15-16.
13. ქართლის ცხოვრება 1973. ბატონიშვილი ვახუშტი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. ტექსტი დადგენილი ყველა ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, 4, თბილისი, გვ. 53.
14. ჭიჭინაძე ზ., 1970, ებრაელები საქართველოში, თბილისი
15. წერეთელი კ., 1979. "ებრაელის" აღმნიშვნელი ეთნიკური ტერმინი ქართულში//თსუ-ს შრომები, აღმოსავლეთმცოდნეობა, ტ.206, გვ.9-24.
16. წერეთელი, კ., 1979 ქართული ეთნიკური ტერმინი "ურია"-ს/"ჰურია"-ს შესახებ//არნოლდ ჩიქობავა (დაბადების 80 წლისთავისადმი მიძღვნილი კრებული), „მეცნიერება“ გვ.173-179.
17. Edwards, J. 2009. Language and Identity, Cambridge.
18. Enoch R., 2016. Handbook of Jewish Languages, *Edited by Lily Kahn Aaron D. Rubin*, Leiden, Boston.
19. Guledani L. Lomtadze T. 2019. Going Up/Aliyah to Israel (On the Structure and Origin of the Expression), *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, vol. 13, no. 3, pp.123-129
20. Levy Ya'acov. 1995. Oxford English-Hebrew and Hebrew-English Dictionary, Kernerman Publishing Ltd and Lonie Kahn Publishing Ltd, Oxford.
21. Lomtadze T. Enokh R. 2019. Judeo-Georgian Language as an Identity Marker of Georgian Jews (The Jews Living in Georgia)" *Journal of Jewish Languages* 7, 1-27.

Ana Kvirikashvili, Tsita Janjgava
Tbilisi, Georgia

Hebraisms in the Speech of Georgian Jews Repatriated to Israel

Abstract

Georgian Jews, as a rule, speak the same language as their co-territorial non-Jews. However, sometimes they use Aramaic and Hebrew elements in their speech. Hebraisms used by the Georgian Jews who emigrated to Israel in the 1970s can be divided into two groups: old/archaic Hebrew influences and modern Hebrew influences. Old/archaic Hebrew, also referred to as Biblical Hebrew, is rich in religious terminology the use of which has always been peculiar to the Jewish speech varieties. However, on some changes can be discerned in the usage of some terms. It means that Georgian Jews used different Hebraisms while living in Georgia (e. g. თეფილის დადება *tepilinis dadeba*, ფესახე Pesach) that were replaced by other Hebraisms after the repatriation to Israel (ზარ მიცვა *A bar mitzvah*, პასეი Pesach). The source for the Hebraisms that were coined after the repatriation is Israeli Hebrew. In the 1970s, most of the Jews could not speak Hebrew but lexical units commonly used in everyday speech were replaced Hebrew words (e. g. სადგური station, სასურსათო მაღაზია grocery shop, etc.), especially in cases when there was no Georgian equivalent (იპოტეკა mortgage, ანაბარი deposit, etc.).